

कारभार

रिगोबर्टा मेंचू तुम

0681CH10

प्रस्तावना

मनीस खूब आदीं सावन समाजांत रावता. जेन्ना व्हड प्रमाणांत लोक एकठांय रावतात तेन्ना मतभेद आनी अव्यवस्था जावंक शकता आनी समाजांत सुवेवस्था आनी सुसंवाद राखपा खातीर नेम गरजेचे जातात.

घरांत घडये कांय सादे नेम आसात जे तुमी पाळपाची अपेक्षा आसा. ज्या शाळेंत तुमी शिकतात त्या शाळेचेय नेम आसात – कांय विद्यार्थ्यां खातीर, कांय शिक्षकां खातीर. उंचेल्या वर्गांत परिक्षा दिवपी विद्यार्थ्यांनी कांय नेम पाळपाक जाय. रस्त्या वयल्या वाहन चालकांनी येरादारी नेमांक पाळो दिवपाची अपेक्षा आसा. सगळ्या प्रकारच्या नोकऱ्यांनी काम करपी लोकांनीय आपल्या मालकान थारायिल्ल्या नेमांक पाळो दिवपाची गरज आसा, जाल्यार नियोक्त्यांनी आपल्या कर्मचाऱ्यांक दिल्ल्या नेमांकय पाळो दिवपाक जाय.

ते नेम कोणे पाळ्ळे नात जाल्यार कितें जातलें? एक सादी जाप म्हणल्यार समाज चलूंक शकचो ना.

सोदून काडूया

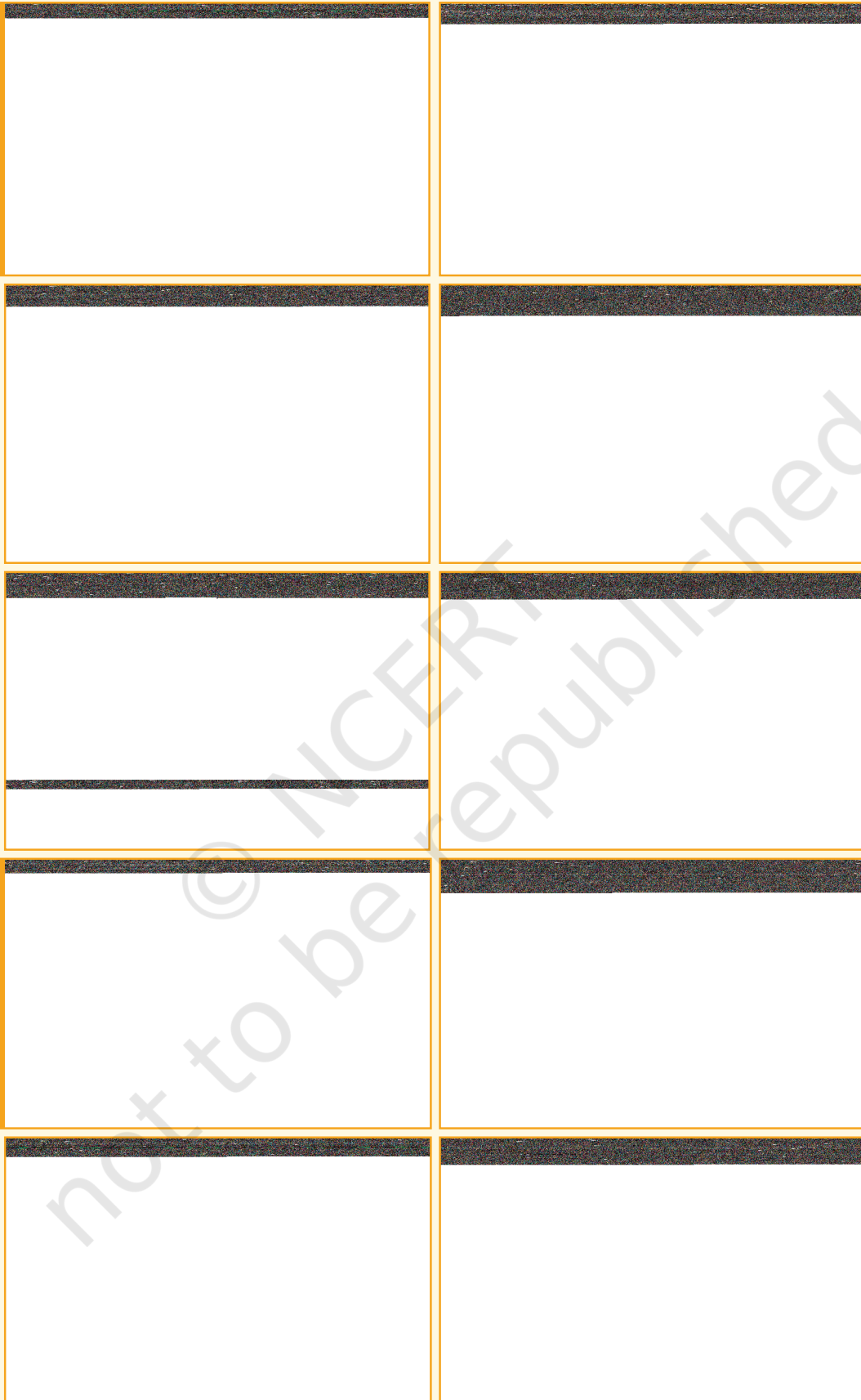
- पान 151 चेर आकृती 10.1 त दिल्ल्या दोन चित्रांचें वर्णन करात – तांचे मदीं तुमकां कितें फरक दिसता?
- आमचे नेमाचेर जाल्ले चर्चे कडेन तुमी हाचो संबंद कसो जोडटले?
- तुमच्या शाळेंत कांय नेम कितें आसा? तांकां कोणें तयार केलां?

नेम कोण तयार करता आनी कित्याक? ते कशे तयार करतात? हे कांय प्रस्न आमी ह्या अध्यायांत सोदून काडटले. निर्णय घेवप, समाजाची जीण वेगवेगळे नेम घालून संघटीत करप आनी तांकां पाळो दिवप हे प्रक्रियेक शासन अशें म्हण्टात. व्यक्तींचो गट वा नेम करपी आनी तांकां पाळो दिवपाची जतनाय घेवपी यंत्रणेक सरकार म्हणटात. कांय म्हत्वाच्या नेमांक कायदे म्हण्टात

हाचो अर्थ नेम आनी कायदे एकदां आनी सदांच थारायतात असो न्हय. जशें तुमी तुमच्या पालकां कडेन घरांत एका विशिश्ट नेमाचेर चर्चा करूंक शकतात, वा विद्यार्थी संस्था शाळा वा विद्यापीठ वेवस्थापनाक नेम बदलपाक सांगपाक शकता, तशेंच समाजाचेर

आकृती 10.1

नियंत्रण दवरपी कायदे आनी नेमांतूय नागरिकांचें मत आसा. हें कशें घडटा तें आमी पळयतले.

सोदून काडूया

- पान 152 वयल्या आकृती 10.2 तल्या धा चित्रांत प्रतिनिधित्व केल्ल्या भौशीक सेवेचे वा हेर कृतींचे वर्ग तुमी सोदून काडपाक शकता?
- ह्या दरेक कार्यावळींत सरकाराचो कसलो वावर आसा अशें तुमकां दिसता?
- तुमच्या दिसपट्ट्या जिणेंतल्या हेर आंगांचो विचार करूं येता जंय सरकार म्हत्वाची भुमिका करता?

सरकाराचे तीन अवयव

पुराय संवसारांत डिजिटल तंत्रगिन्यान समाजाचें काम करपाचे पद्दतींत बदल घडोवन हाडटा. भारतांत सुमार 30 वर्सां पयलीं मेरेन पयसुल्ल्या सोयऱ्याक पयशे ट्रान्स्फर करपाची इत्सा आशिल्ल्या लोकांक फॉर्म भरल्या उपरांत मनी ऑर्डर धाडपा खातीर पोस्ट ऑफिसांत रांग करची पडटाली; वा तांकां खंयच्याय वेवसायाक फारीकणी धाडची पडली जाल्यार डिमांड ड्राफ्ट मेळोवपा खातीर ते तांच्या बँकेत रांग करताले, जे उपरांत पोस्टान धाडचे पडटले. तुमी घडये ह्यो अटी ('मनी ऑर्डर' वा 'डिमांड ड्राफ्ट') केन्नाच आयकूंक नात, कारण आयज आमचे कडेन रोखडेंच पयशे धाडपाची डिजिटल साधनां आसात!

पूण, हाका लागून गुन्यांवकारांचो एक नवो वर्गूय तयार जाला, जे आपलें डेस्क लेगीत सोडनासतना लोकांचे पयशे चोरपाचे डिजिटल मार्ग सोदून काडटात. हाका लागून जायत्या सरकारांनी अशा गुन्यांवकारी कारवायांआड ('सायबर गुन्यांव' म्हणटात) झुजपा खातीर नवे कायदे पास करपाक लायल्यात. समाजांत योगदान दिवपा खातीर आपली कुशळटाय वापरचे परस निशपाप लोकांक कश्टान मेळिल्ले पयशे लुटपाचेर विस्वास दवरपी त्या कांय गुन्यांवकारांक अटक करून न्यायालयांत दोशी थारायल्यात. तांकां सादारणपणान दंड तशेंच कांय वर्सां बंदखणीची ख्यास्त जाता.

ह्या उदाहरणांतल्यान सरकाराचे तीन फांटे वा 'अवयव' एकठांय कशे तरेन वावुरतात तें

आमकां पळोवंक मेळटा:

- कायदेमंडळ म्हणल्यार नवे कायदे करपी (वा 'कायदे') करपी अवयव. केन्ना केन्नाय तो अपडेट करता वा काडटा अस्तित्वांत आशिल्ले कायदे. लोकांच्या प्रतिनिधींची सभा घेवन हें काम करतात. भारतीय वेवस्था कशी चलता, तें आमी रोखडेंच पळयतले.
- कार्यकारिणी म्हणल्यार कायदे चालीक लावपी (वा 'चालीक लावपी') अवयव. हातूंत राज्याचो मुखेली (जो राष्ट्रपती, प्रधानमंत्री वा मुख्यमंत्री आसूं येता), मंत्री आनी 'कायदो आनी सुवेवस्था' लागू करपाची जापसालदारकी आशिल्ली खंयचीय एजन्सी हांचो आस्पाव जाता. (वयर दिल्ल्या आमच्या उदाहरणांत ती एजन्सी म्हणल्यार सायबर पुलिस.)
- न्यायसंस्था म्हणल्यार कोणे तरी कायदो मोडला काय ना हें थारावपी आनी गरज पडल्यार ख्यास्त दिवपा सयत कसली कारवाय करची हें थारावपी न्यायालयांची वेवस्था. केन्ना केन्नाय कार्यकारिणीन घेतिल्लो निर्णय योग्य आसा काय कायदेमंडळान संमत केल्लो कायदो सगळ्यांक बरी कल्पना आनी न्याय्य आसा काय ना, हाचीय तपासणी करता.

सोदून काडूया

वयर वर्णन केल्ल्या सायबर गुन्यांवकारांच्या बाबतींत तीन सरकारी अवयव कशे काम करतात तें स्पश्ट करात. ते हस्तक्षेप कशे करता?

खंयचेय बरे राज्यवेवस्थेंत हे तिनूय अवयव एकामेकांकडेन संवाद सादतात तरी वेगळे दवरपाक जाय आनी एकठांय काम करतात. ह्या विभक्तीक 'शक्तींचें पृथक्करण' अशें म्हण्टात (आकृती 10.3). चेक आनी बॅलन्साची वेवस्था दिवपाचो हेतू आसा. हे म्हळ्यार सरकाराचो दरेक अवयव दुसरो कितें करता तें तपासून पळोवंक शकता आनी एक अवयव आपल्या अपेक्षीत भुमिके परस चड वावुरता जाल्यार समतोल परतून मेळोवंक शकता.

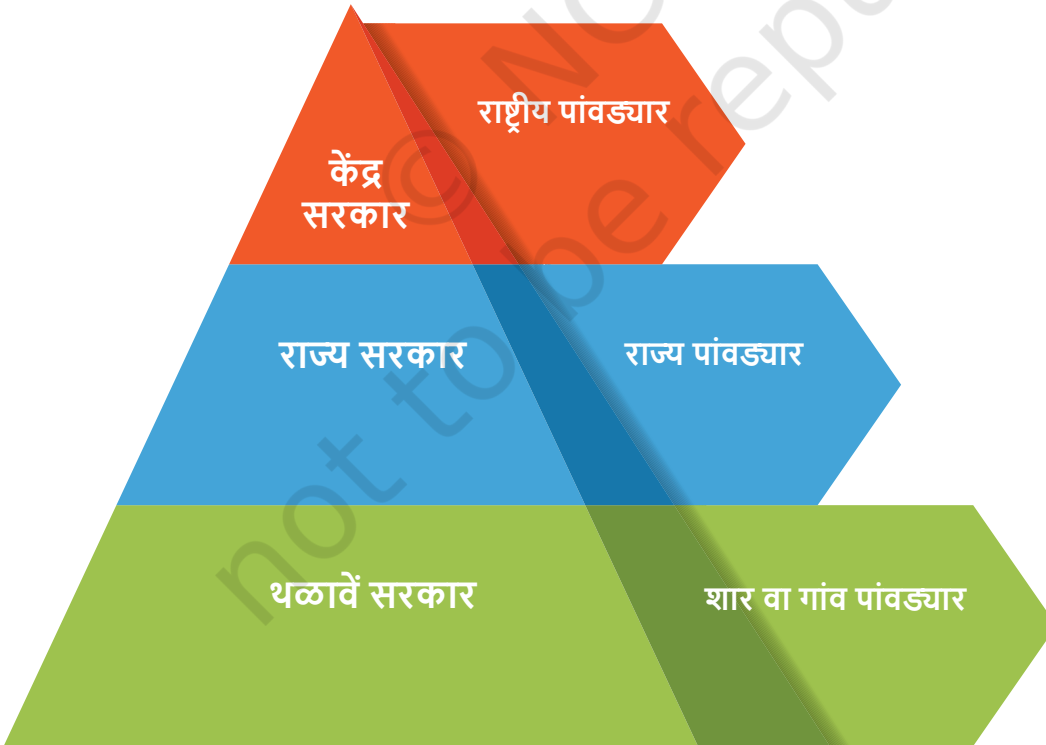
आकृती 10.3

सोदून काडूया

एक वर्ग उपक्रम म्हूण, तीनूय अवयव एकाच लोकांच्या नियंत्रणाखाला आसल्यार आमी कशे तरेचो विकार पळोवंक शकतात हाची कल्पना करूं येता? तुमी आयकिल्ल्या अशा खंयच्याय वास्तवीक जिणेच्या परिस्थितीचें वर्णन करूंक शकता?

सरकाराचे तीन पांवडे

खंयचेंय सरकार उण्यांत उणें थळावें आनी राष्ट्रीय अशे दोन पांवड्यार चलता. भारता सयत जायत्या देशांनी ती थळावी, राज्य वा प्रादेशीक आनी राष्ट्रीय अशा तीन पांवड्यार वा पांवड्यार काम करता. दरेक पांवड्यार वेगवेगळ्यो गजाली हाताळटात. तुळा वापरपा खातीर, तुमच्या घरांतलो बल्ब उजवाडना जाल्यार पयलीं तुमी बल्ब, स्विच, फ्युज आदी तपासतले. तशें काम जायना जाल्यार तुमी इलेक्ट्रीशियनांक फोन करूंक शकतात आनी ही समस्या तुमच्या घरा भितर ना अशें दिसून आयल्यार वीज मंडळा कडेन वचून कागाळ दाखल करची पडूं येता. तशेंच समस्येक तोंड दिवपाचे हे तीन पांवडे आसात.

आकृती 10.4

भारतांत आमचे कडेन थळावो सरकार, राज्य सरकार आनी केंद्र वा केंद्र सरकार आसा (आकृती 10.4 पान 155 वर). कल्पना करात की कांय दीस उटंगाराच्या पावसा उपरांत एका म्हालांतल्या एका वाठारांत हुंवार येता. तें चड खर ना जाल्यार थळाव्या अधिकाऱ्यांक ताचेर उपाय काडपाक मेळूं येता. तातूंत कितलींशींच शारां आनी जायत्या गांवांचो आस्पाव आसल्यार राज्य सरकार पावलां उबारतलें आनी लुकसाण जाल्ल्या लोकांक मजत करपा खातीर उजो पालोवपी पंगड धाडटले. पूण व्हड प्रमाणांत हुंवार आयल्यार व्हड वाठारांचेर परिणाम जालो जाल्यार केंद्र सरकारूय मजत पुरवण, सैन्य आदी धाडून मजत करपाक येवंक शकता. हे परत तीन पांवडे आसात.

चुकावपाक नाकात

आमच्या कितल्याशाच संस्थांनी आमच्या पुर्विल्ल्या ग्रंथांतल्या बुध्दींतल्यान प्रेरणा घेवन ब्रीदवाक्य आसात. देखीक, भारत सरकाराचें ब्रीदवाक्य म्हणल्यार सत्यमेव जयते, जाचो अर्थ “फकत सत्याचोच जैत जाता”. सर्वोच्च न्यायालयाचें ब्रीदवाक्य म्हणल्यार यतो धर्मस्ततो जयः, वा “जंय धर्म आसा थंय जैत आसा.”

मुखार आशिल्ल्या पानाचेर आशिल्ल्या कोश्टकांत राष्ट्रीय आनी राज्य पांवड्यार सरकाराच्या तीन अवयवांच्या मुखेल कार्यांची सादारण चौकट सारांशांत मेळटा. तांचे तपशील (असेंब्लींच्या नेमक्या भुमिके सयत) ग्रेड 7 त चड खोलायेन अभ्यास करतले. (थळाव्या सरकाराचो उल्लेख हांगा ना, कारण फुडल्या दोन अध्यायांत आमी ताचेर चड बारीकसाणेन पळयतले.)

सोदून काडूया

तक्त्याचें निरिक्षण करात (आकृती 10.5). तुमच्या जिविताचेर सगळ्यांत चड परिणाम करपी कार्यां आनी जापसालदारकी उजवाडाक हाडची.

→ दोन वा तीन जाण्ट्यांक तांचो सरकारा कडेन आशिल्लो संबंद वा संवाद विचारप – तें खंयच्या पांवड्यार घडटा आनी खंयच्या कामा खातीर?

	अखिल भारतीय	राज्य पांवड्यार
न्यायसंस्था	भारताचें सर्वोच्च न्यायालय	उच्च न्यायालय

	राष्ट्रीय पांवडो	राज्य पांवडो
विधीमंडळ	दोन हाउज- लोकसभा आनी राज्यसभा राष्ट्रीय कायदे तयार करप	एक राज्य विधानसभा आनी विधानसभा (लक्षांत घेवचें की चडांत चड राज्यांक एकूच सभा; थोडें राज्यांक दोन आसतात)
	केंद्र सरकार	राज्य सरकार
कार्यकारी	भारताचो राष्ट्रपती (नाममात्र मुखेली आनी भारतीय सशस्त्र दळाचो सर्वोच्च सेनापती) हाच्या फुडारपणाखाला कार्यकारी मुखेली म्हूण प्रधानमंत्री	भारताचो राष्ट्रपती (नाममात्र मुखेली आनी भारतीय सशस्त्र दळाचो सर्वोच्च सेनापती) हाच्या फुडारपणाखाला कार्यकारी मुखेली म्हूण प्रधानमंत्री
कार्यकारिणीचीं कामां आनी जापसालदारकी (वळेरी पुराय ना)	- संरक्षण - परराश्ट्र वेव्हार - अणुऊर्जा - संप्रेशण - चलन - आंतरराज्य वाणिज्य - शिक्षण - राष्ट्रीय धोरणां तयार करप	- पुलीस, कायदो आनी सुवेवस्था - केंद्र सरकारान राज्य पांवड्यार केल्ल्या कायद्यांचें अनुकूलन आनी अंमलबजावणी. - भौशीक भलायकी - शिक्षण - शेती - शिंपणावळ - थळावें सरकार

हाउज:अशी सभा
जंय कायद्यांचेर
चर्चा जाता वा संमत
जाता.

नाममात्र: फकत
नांवापुरतोच.ताचो
अर्थ आमचे बाबतींत
भारताचो राष्ट्रपती आनी
राज्याचो राज्यपाल
हे प्रत्यक्ष कार्यकारी
मुखेली न्हय. तांकां
खाशेले परिस्थितींत
कांय अधिकार, पूण
सादारणपणान केंद्राच्या
कारभारांत हस्तक्षेप
करिनातवा राज्य
सरकार.

डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम

1931वर्सा तमिळनाडूंतल्या रामेश्वरम हांगा एका नम्र कुटुंबांत जल्माक आयिल्ले डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम हे नामनेचे शास्त्रज्ञ आशिल्ले, तांकां भारताची अंतराळ कार्यावळी, क्षेपणास्त्र कार्यावळ आनी अणु क्षमता हांच्या विकासांत म्हत्वाची भुमिका केल्ल्यान 'मिसाइल मॅन ऑफ इंडिया' अशें टोपण नांव पडलें.

डॉ. अब्दुल कलाम हांणी 2002 ते 2007 ह्या काळांत भारताचे 11वे राष्ट्रपती म्हूण काम पळयलें. उंचेलो दर्जो आसून लेगीत बऱ्या शिक्षणाची आनी नवनिर्मणेची आवड आशिल्ल्यान

तो लोकां कडेन, आनी खास करून तरणाट्यां कडेन खोलायेन जोडिल्लो उरलो. ताणें आपली नम्रता, समाजीक कारणां खातीर आशिल्लें समर्पण आनी राष्ट्रा कडेन आशिल्ली बांधिलकी हांकां लागून लाखांनी लोकांक प्रेरणा दिली. ताणें तरणाट्या भारतीयांक व्हडलीं सपनां पळोवपाक आनी आपलें ध्येय साध्य करपा खातीर कश्ट करपाक अथक उर्बा दिली.

भारताचो राष्ट्रपती म्हूण आपलें पद नाममात्र आसलें तरी असंख्य जिणेचेर परिणाम करपी म्हत्वाची भुमिका आपूण करपाक शकता हें डॉ. कलाम हाणें दाखोवन दिलें.

ताच्या कांय प्रेरणादायी विचारांचें चिंतन करूया:

“मळबात पळयात. आमी एकटे न्हय. पुराय विश्व आमचे कडेन इश्टागत करता आनी फकत सपनां पळोवप्यांक आनी काम करप्यांक बरें दिवपाचें कन्स्पाइअर करता.”

तुमच्या ध्येयांत येसस्वी जावपा खातीर तुज्या ध्येया विशीं एकांकी भक्ती आसपाक जाय.”

“तुमी अपेशी थारल्यार केन्नाच हार मानची न्हय कारण एफ. ए. आय. एल. म्हळ्यार ‘शिकपाचो पयलो यत्न’. शेवट हो शेवट न्हय, खरें म्हणल्यार ई. एन. डी. म्हळ्यार ‘यत्न केन्नाच मरना’. जाप म्हूण ‘ना’ मेळ्ळ्यार एन. ओ. म्हळ्यार ‘फुडली संधी’ याद दवरात. म्हणटकच आमी सकारात्मक रावया”.

“सपन म्हळ्यार न्हिदतना दिसता तें न्हय; तुमकां न्हिदूंक दिना अशी गजाल”.

“चार गजाली पाळ्ळ्यार – व्हड ध्येय दवरप, गिन्यान मेळोवप, कश्ट आनी जिद्द – साध्य करूं येता.

लोकशाय

आमी पयलीं 'लोकप्रतिनिधींचो' उल्लेख केल्लो हें तुमच्या लक्षांत आयलां आसतलें. संवसारांतल्या चडशा देशांनी आपणायल्ले शासन वेवस्थेची – लोकशायेची ही एक बुन्याद आसा. 'डिमाक्रसी' हें उतर दोन ग्रीक उतरांवयल्यान आयलां – डेमोस म्हणल्यार 'लोक', आनी क्रातोस म्हणल्यार 'राजवट' वा 'सत्ता'; तर 'लोकशाय' हाचो शब्दशः अर्थ 'लोकशासन' असो जाता.

पूण खरेंच सगले लोक राज्य करूंक शकतात? हें स्पश्टपणान शक्य ना. कल्पना करात की एक समस्या आसा जी तुमचो वर्ग तुमच्या शाळेच्या मुख्याध्यापकाच्या नदरेक हाडपाक सोदता – घडये वर्गांत कितेंय गडबड आसा, वा शाळेच्या साधनसुविधां कडेन कितें तरी गडबड आसा, वा घडये तुमकां फिल्ड ट्रिपा खातीर थारावीक तारीख मांडपाक आवडटली. पुराय वर्ग मुख्याध्यापिका कडेन वतलो? तें स्पश्टपणान वेव्हारीक थारचें ना. जायत्या शाळांनी वर्गांत 'क्लास मॉनिटर' वा 'क्लास रिप्रेझेंटेटिव्ह' आसता, जाका पुराय वर्ग वेंचून काडटा; कांयच नासलें तरी ह्या विशिश्ट कामा खातीर एक प्रतिनिधी वेंचून काडूं येता. प्रतिनिधी प्राचार्या कडेन धाडल्यार पुरो जातलो.

राज्य वा राष्ट्रीय पांवड्यार हेंच तत्व आसा – वेंचणुकांच्या माध्यमांतल्यान लोक प्रतिनिधींक मतदान करतात, जे आपापल्या विधानसभेचे वेंचून आयिल्ले वांगडी आसतले. तांकां सादारणपणान राज्य पांवड्यार 'विधानसभेचे वांगडी' (वा आमदार) आनी राष्ट्रीय पांवड्यार 'संसद वांगडी' (वा खासदार) अशें म्हणटात.

हे सगळे वांगडी विधानसभेंत कायदे, प्रस्न आनी उपाय हांचेर चर्चा करतात आनी संवाद आनी वादविवादांतल्यान जेन्ना वेगवेगळीं मतां येतात तेन्ना एकामेकांक समजावपाचो यत्न करतात.

ताका लागून खंयच्याय आधुनीक लोकशायेप्रमाण भारत हो प्रातिनिधीक लोकशाय आसा. तशेंच संवसाराचेंय सगल्यांत व्हडली लोकशाय, 2024 वर्सा सुमार 970 कोटी मतदार आशिल्ले! तत्वतः 18 वर्सां पिराये वयल्या सगल्या भारतीय नागरिकांक ह्या वेंचणुकांनी वांटो घेवपाचो अधिकार आसा.

कल्पना करात की तुमचो वर्ग पिकनीकेक वचपाचो विचार करता. अ आनी ब अशीं दोन संभाव्य थळां आसात. वर्ग फायद्या-वायटांचेर चर्चा करता – अंतर, वेळ, खर्च, मुळाव्यो सुविधांची उपलब्धताय आदी. खंयच्याय निर्णयाचेर पावप कठीण जाता. म्हणटकच मतदानाक लागून समस्या सुटावी जावंक शकता अशें तुमचो शिक्षक थारायता. जागो अ च्या बाजून आशिल्ल्या विद्यार्थ्यांचो आंकडो हात वयर काडटा, मागीर जागो ब च्या बाजून आशिल्ल्या विद्यार्थ्यांचो आंकडो आपलो वाडयता. खंयच्याय पर्यायाक चड प्रमाणांत हात उबारतात ताचेवयल्यान निर्णय घेतात. (हे प्रक्रियेक मतदान अशें म्हण्टात.) ही थेट लोकशायेची घडणूक आसा जंय जागो निश्चीत करपा खातीर दरेक विद्यार्थ्याचें मत घेतलें.

तळागाळांतली लोकशाय ही संज्ञा सामान्य नागरिकांच्या सहभागाक सक्षम आनी प्रोत्साहन दिवपी पद्दत म्हणल्यार – पान 155 वयल्या आकृती 10.4 त आमी पळयल्ल्या पिरॅमिडाचो आदार. अशे वेवस्थेंत नागरिकांचेर परिणाम करपी निर्णयांत नागरिकांचें म्हणणें आसूं येता.

भारतीय लोकशायेचीं आनीक खाशेलपणां आमी फुडल्या दोन अध्यायांत आनी उपरांतच्या श्रेणींतूय अभ्यास करतले.

आमी फुडें वचचे पयलीं...

- खंयचोच देश राज्यकारभार, सरकारा बगर चलूंक शकना.
- आधुनीक सरकारांत कायदे, कार्यकारी आनी न्यायसंस्था अशे तीन अवयव आसतात जांकां एकठांय येवन काम करपाची गरज आसता.
- भारत सरकार केंद्र वा राष्ट्रीय, राज्य आनी थळाव्या अशा तीन पांवड्यार काम करता.
- लोकशाय ही हे वेवस्थेची एकंदर चौकट. राज्य आनी राष्ट्रीय अशा दोनूय पांवड्यार वेंचून

आयिल्ले प्रतिनिधी वरवीं तें काम करता.

प्रस्न, उपक्रम आनी प्रकल्प

1. स्वताची परिक्षा घेयात – लोकशायेचो अर्थ कितें? प्रत्यक्ष लोकशाय आनी प्रातिनिधिक लोकशाय हातूंत कितें फरक आसा?
2. सरकाराच्या तीन अवयवांची याद करात. तांच्यो वेगवेगळ्यो भुमिका खंयच्यो आसात?
3. आमकां सरकाराचे तीन पांवडे कित्याक जाय?
4. प्रकल्प: कोवीड म्हामारीच्या काळांत जाल्लें लॉकडावन तुमच्या मदल्या जायत्या जाणांक याद आसतलें. त्या वेळार केल्ल्या सगळ्या कारवायांची वळेरी तयार करची? परिस्थिती वेवस्थापन करपाक खंयच्या पांवड्यावेल्या सरकाराचो वांटो आशिल्लो? सरकाराच्या दरेक घटकाची भुमिका कितें आशिल्ली?

नुडल्स

© NCERT
not to be republished

